

Mikrorobbantásos fúzió

Bevezetés a fúziós plazmafizikába
BME 2022

Földes István
Wigner Fizikai Kutatóközpont

A kurzus anyaga jórészt megtalálható a
<http://www.rmki.kfki.hu/~foldes/index.html>
honlapról, e-mail: foldes.istvan@wigner.hu

Magenergia fissionból és fúzióból

(Ismétlés)

- A magenergia felszabadításának két lehetséges módja:
nehéz magok hasítása (fission)
és könnyű magok egyesítése (fúzió).

A magok hasítására spontán reakció létezik, a magok egyesítését azok elektrosztatikus taszítása akadályozza, ezért nincs spontán reakció.

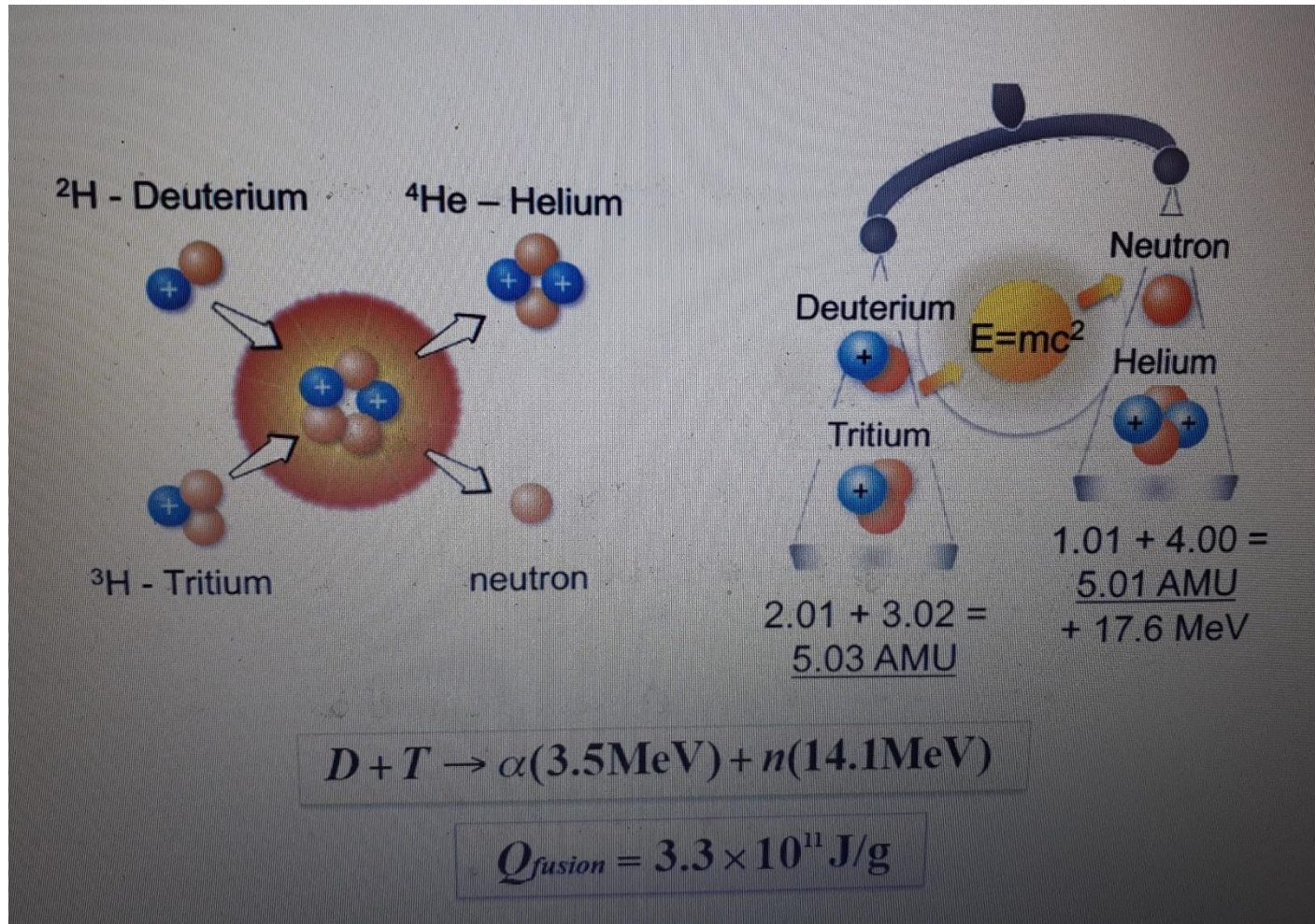
Fission

Spontán reakció is van
Nem igényel kezdeti befektetett energiát
Láncreakció

Fúzió

Nincs spontán reakció
Jelentős kezdeti energiabefektetés kell
Nincs láncreakció
(reakciótermékek nem vesznek részt a reakcióban)

Fúziós magreakció

Magfúziós reakciók

- A szóbajövő magfizikai folyamatok jól ismertek gyorsítóval végzett kísérletekből:

- **D-T reakció:**

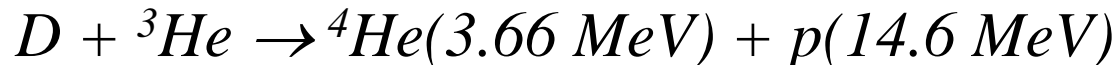
- D-D n reakció:

- D-D p reakció:

- D-He reakció:

- p-B reakció:

Lehet-e gyorsítóval fúziós energiát termelni?

- Gyorsítsuk fel az egyik magot, és lőjük neki a másiknak!
- A magok először szóródnak egymás Coulomb-terében, és így energiát adnak át egymásnak. Mivel a **Coulomb-szórás hatáskeresztmetszete sokkal nagyobb, mint a fúzióé**, ezért az energia sok ütközés során szétszóródik a céltárgy atommagok között (termalizálódik). A termalizáció után lenne idő reakcióra, de ekkorra az energia már túl kicsi.
- **Fúziós energiát termelni csak termikus közegben lehet.**
- A reakciók viszont jól tanulmányozhatók gyorsítóval.

Hatáskeresztmetszek

- Reakció valószínűsége termikus közegben: $\langle \sigma v \rangle$ ráta
- 1 részecske n sűrűségű közegben másodpercenként

$$N = \langle \sigma v \rangle n \text{ reakciót szenved el,}$$

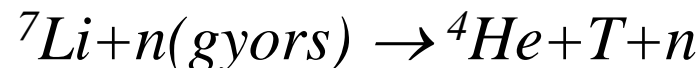
σ a hatáskeresztmetszet, v a sebesség.

Legkönnyebben a DT reakció a megvalósítható, viszonylag legalacsonyabb hőmérsékleten legnagyobb hatáskeresztmetszet.

10 keV $\approx 10^8$ hőmérsékleten kell összetartani, azaz 100 millió fokon.

Kiinduló anyagok (D-T): D sok van, T ritka

T előállítható Li-ból fúziós neutronokkal:

Zárt ciklus, minimális trícium mennyiség. Rövid bomlásidejű termékek.

Fúziós plazma összetartása

- Alapvetően két fő eljárás van, mindkettővel az ún. Lawson-kritériumot kell teljesíteni ($n\tau > 10^{20} \text{sm}^{-3}$)
  1. **Mágneses fúzió:** A plazma sűrűségét az alkalmazott mágneses tér szabja meg. Az energiatermeléshez egy kritikus energia-összetartási időt kell elérni: tokamak, sztellarátor. Viszonylag kis sűrűség.
  2. **Tehetetlenségi összetartásos vagy mikrorobbantásos fúzió** (inertial confinement fusion=ICF, inertial fusion energy=IFE): Fúziós kapszulát (gömb) lézer- vagy részecskenyaláb fűti, esetleg egy ún. Z-pincs kisülésben keletkezett röntgen-sugárzás. A külső héj lerobbantásával (abláció) a rakéta-effektus, azaz a tehetetlenség nyomja össze. Rövid idő, nagy sűrűség.

Fúziós feltételek (ICF)

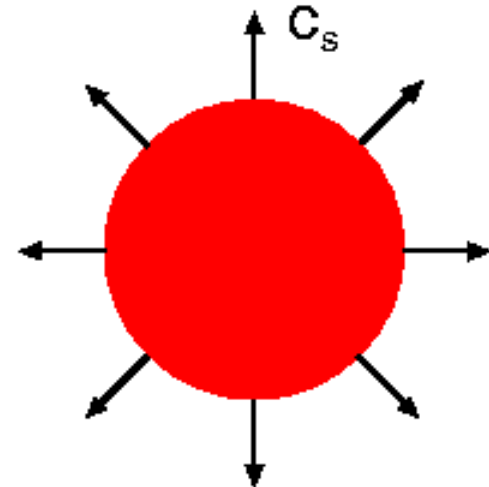
- Tegyük fel, hogy elég sűrű és forró a gömb, és a termikus c_s hangsebességgel tágul!
- n : időegység alatti termonukleáris reakciók
Maxwell-eloszlásra átlagolva:

$$\frac{dn}{dt} = N_D N_T \langle \sigma v \rangle$$

$$N_D = N_T = \frac{1}{2} N_0 - n$$

elégési ráta (burn fraction): $\phi = \frac{2n}{N_0}$

$$\frac{d\phi}{dt} = \frac{N_0}{2} (1 - \phi)^2 \langle \sigma v \rangle$$

Felt.: égés alatt a hatáskeresztmetszet állandó

Def.: τ energia-összetartási idő. Integrálva:

$$\frac{d\phi}{(1 - \phi)^2} = \frac{N_0}{2} \langle \sigma v \rangle dt \quad \longrightarrow \quad \frac{\phi}{1 - \phi} = \frac{N_0 \tau}{2} \langle \sigma v \rangle$$

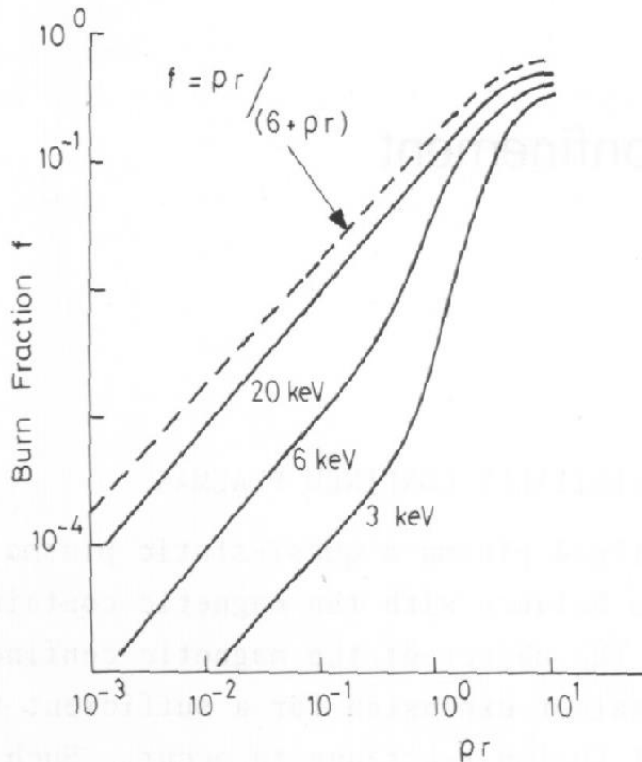
Ha a ritkulási hullám (égéskor) terjedési sebessége c_s

$$\tau \approx \frac{r}{3c_s},$$

$$\frac{\phi}{1-\phi} = N_0 \langle \sigma v \rangle \frac{r}{6c_s}$$

D-T reakció esetén a $c_s / \langle \sigma v \rangle$ arány
20 és 40 keV között közel konstans. Ezért

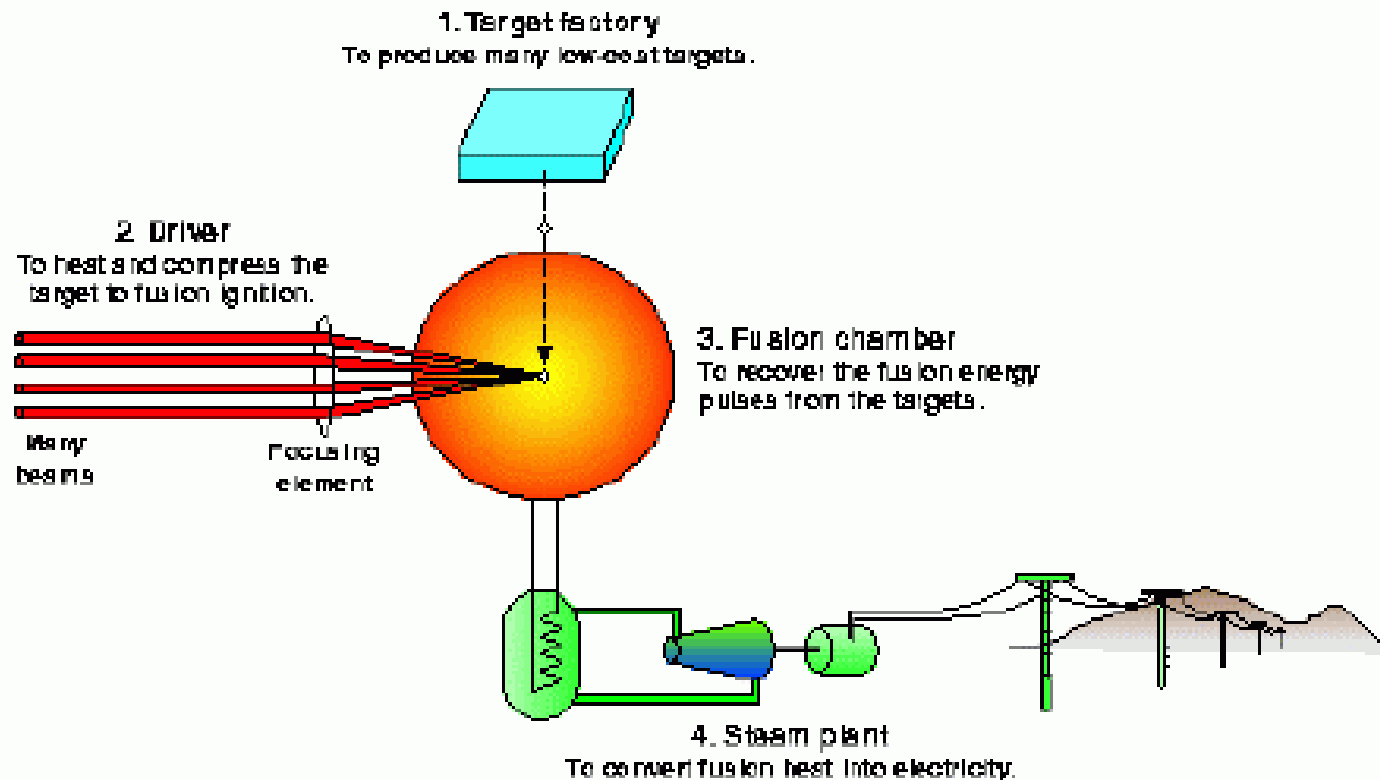
$$\phi = \frac{\rho r}{\rho r + 6.3 \left(\frac{g}{cm^2} \right)} \quad \text{Lawson kritérium.}$$

Nagy hozam ($\rho r = 3 g/cm^2$) esetén
33% ég el.

A szaggatott vonal a fenti becslés,
A folytonos vonalak szimulációk
eredményei.

Mekkora hozam kell?

Mivel a lézerek és az összenyomás hatékonysága alacsony,
a reaktorhoz nagy hozam,
legalább 100-szoros energianyereség kell a targeten.

Milyen sűrűség kell?

Gömb össztömege:
$$M = \frac{4\pi}{3} \rho r^3 = \frac{4\pi}{3} \frac{(\rho r)^3}{\rho^2}.$$

Tehát a tömeg az adott ρr -hez $1/\rho^2$ -tel skálázódik.

Folyadéksűrűség: 0.21 g/cm^3 ,

a 33% hatásfokhoz több, mint 2.5kg DT kell.

Ez $3 \times 10^{14} \text{ J}$ -t azaz 70 kilotonnát adna.

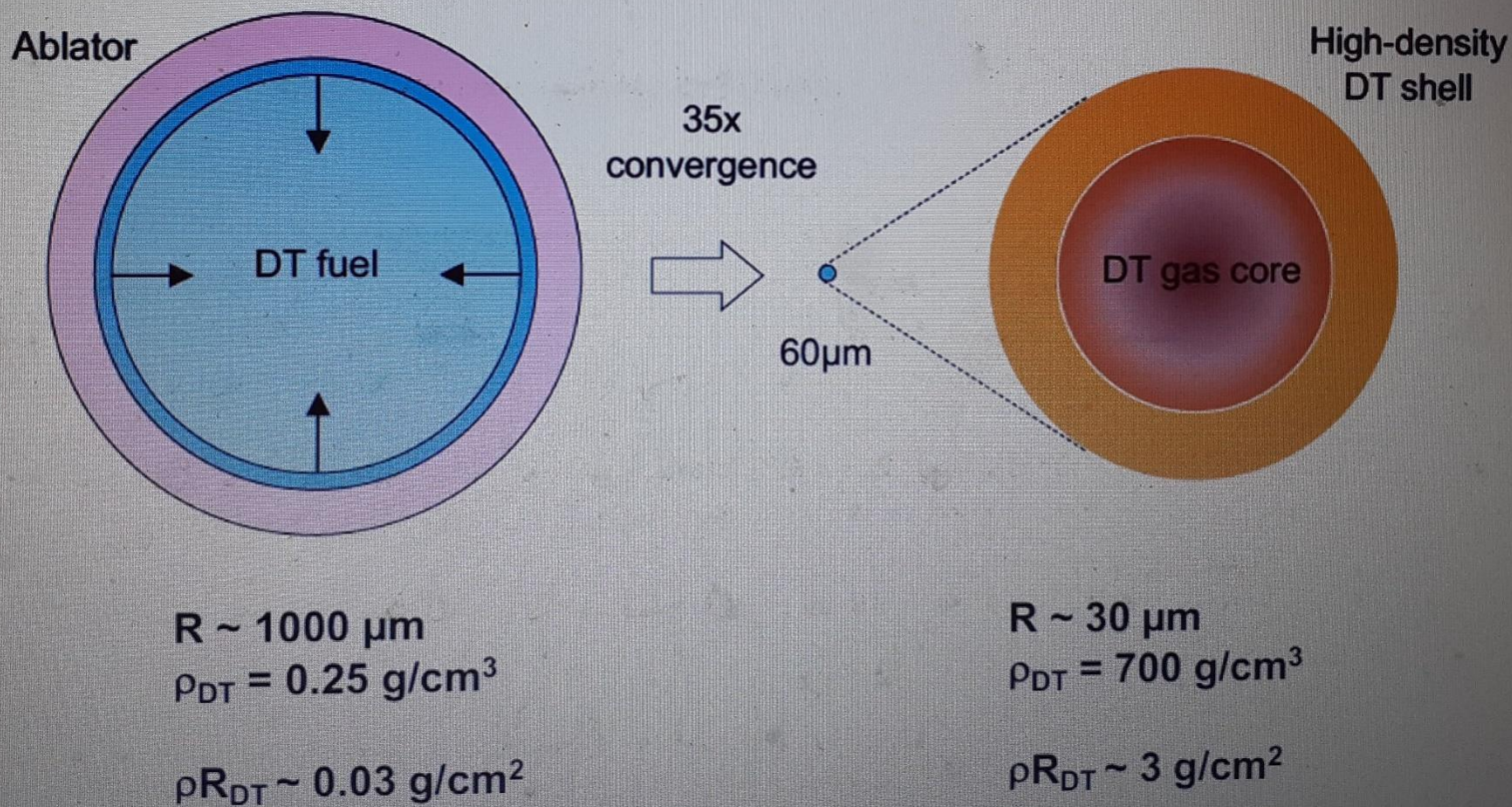
De komprimálva 400 g/cm^3 -re egy $r/2$ vastag, r sugarú gömbhéj már 5 mg tömeg esetén adna $\rho r = 3 \text{ g/cm}^2$ -t. Ez $6 \times 10^8 \text{ J}$ energiát adna.

5-6 ilyen impulzus másodpercenként 1 GW erőműre jó.

A mikrorobbantásos fúzióhoz erősen összenyomott pellet kell
(a folyadéksűrűség 1000-szerese).

De a nagy fúziós hatáskeresztmetszethez magas hőmérséklet is kell!

Fúziós energia szférikus kompresszióval

$$M = \frac{4\pi}{3} \rho_{\text{init}} R_{\text{init}}^3 = \frac{4\pi}{3} \rho_{\text{final}} R_{\text{final}}^3 \rightarrow \frac{\rho_{\text{final}}}{\rho_{\text{init}}} = \left(\frac{R_{\text{init}}}{R_{\text{final}}} \right)^3$$

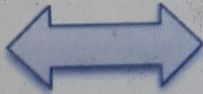
Az effektív kompresszió izentropikus

From thermodynamics:

$$dU = Tds - PdV$$

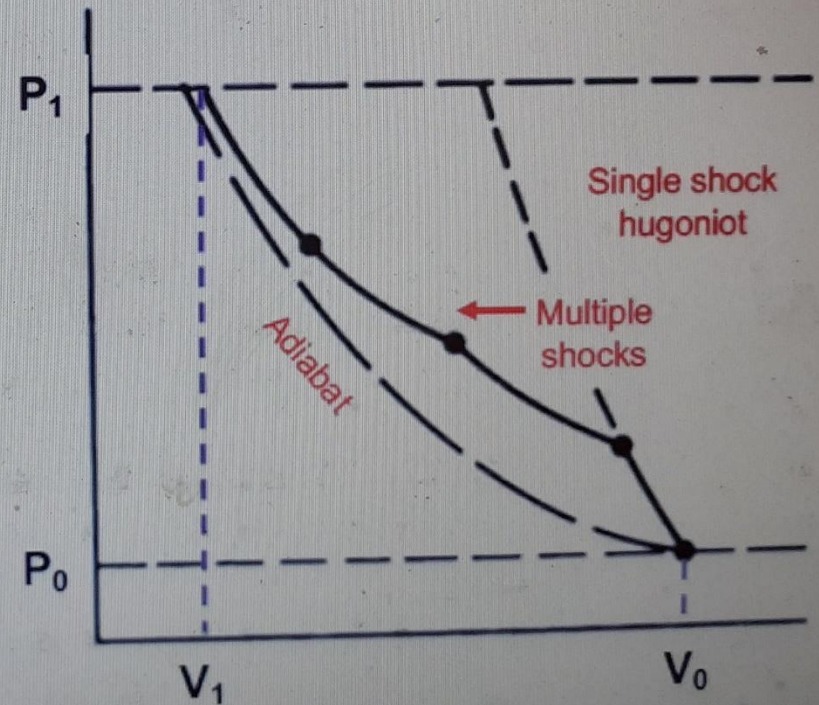
$$PdV = Tds - dU$$

Minimize
work needed
to compress

Minimize
entropy
generation

P-V Diagram

Termikus energia és „hot spark ignition”

A fűtéshez a belső energiát legalább 5keV hőmérsékletre kell növelni:

$$\varepsilon_b = 4 \cdot \frac{3}{2} T / (m_D + m_T) \cong 6 \times 10^8 J / g$$

A kompresszióhoz csak $6.5 \times 10^4 J$ kell, de az 5mg 5keV-re való fűtéséhez $3 \times 10^6 J$. Ha a mikrorobbantás hatásfoka pl. 5%-os, akkor ehhez $6 \times 10^7 J$ meghajtóra van szükség. Ez borzasztó sok, a 33% égési hatásfok esetén csak 10-szeres lenne a hozam.

Fel kell használni a magreakcióban keletkező α -részecskék energiáját!

Mivel $E_\alpha = 3.5 \text{ MeV}$, az energia 20%-át ezek viszik el. Ezzel kell fűteni!

A gömb közepén keletkezett α részecske ütközéseinek száma:

$$N_c = \sigma_c r \rho.$$

Ez ismét a ρr -től függ, akkor lesz egy terjedő égési front, ha $\rho r > 0.3 \text{ g/cm}^2$ (propagating burn).

Azaz: $\rho r > 0.3 \text{ g/cm}^2$ mellett kell begyújtani, és az α részecskékkel az összenyomott $\rho r > 3 \text{ g/cm}^2$ fűtőanyagot $> 5 \text{ keV}$ -re felfűteni.

Általánosított Lawson kritérium: $\rho r T_i > (0.3 \text{ g cm}^{-2}) \times (5 \text{ keV})$.

Másképp: $p \tau > 30 \text{ atm} \cdot \text{s}$, p a plazma nyomás, τ az energia-összetartás.

Ablációs gyorsítás

A pellet külső részét erősen fűtjük. A felforrósodott anyag lepárolog, a tehetetlenség nyomja össze a gömbhéjat (rakétaelv).

A lepárolgó anyag által kifejtett nyomás az **ablációs nyomás**.

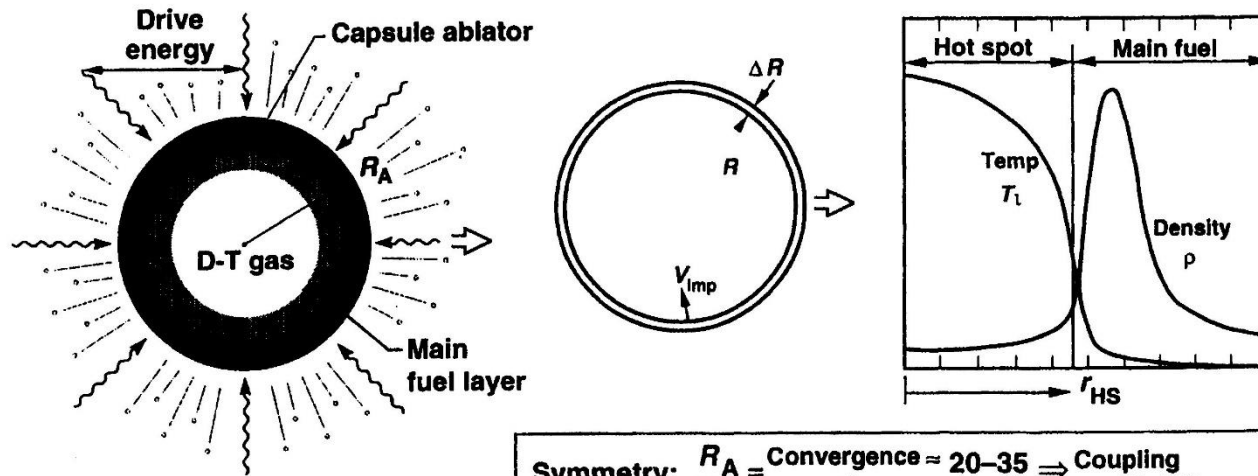
Fűtés lehetséges:

- lézerrel: jó fókusztólalás, homogén gömbszimmetrikus megvilágítás, alacsony konnektor hatásfok (<10%)
- könnyű ionokkal (proton, MeV energia, nagy áram, ezért nagy a tértöltés, rosszul fókusztálható)
- nehéz ionokkal (GeV energia, kis áram, de kevés nyaláb, rossz szimmetria)
- lágý röntgensugárzás (lézerrel, ionokkal vagy kisüléssel keltett)

Begyújtás forró foltban (hot spark ignition)

Megoldás: Egy központi forró foltban kell begyújtani, ahonnan az égés a körülvevő sűrű fűtőanyagban történik, amelyet az α részecskék és a hővezetés fűtenek fel. Elég a teljes tömeg 2%-val begyújtani, aminek felfűtéséhez elég $6 \times 10^4 J$, azaz a kompresszióval együtt összesen $1.25 \times 10^5 J$, ami $2.5 \times 10^6 J$ meghajtót jelent. Ekkor a hozam ~ 200 lesz.

Ekkora lézer a NIF (USA) és ilyen lesz az LMJ (Franciaország)!

Symmetry: $\frac{R_A}{r_H} = \text{Convergence ratio} \approx 20-35 \Rightarrow \text{Coupling } \eta \approx 10-15\%$

Driver-target coupling
 $\Rightarrow I_i \leq 10^{15} \text{ W/cm}^2$ or $\leq 300 \text{ eV}$
 To control:

- Absorption/preheat
- X-ray conversion
- Transport/drive

Stability: $\frac{r}{\Delta R} = \text{In-flight aspect ratio} \approx 25-35 \Rightarrow I_i \geq 4 \times 10^{14} \text{ W/cm}^2$ or 250 eV surface $< 1000 \text{ \AA}$

Ignition: $T_i = 10 \text{ keV}$
 $\rho r_{HS} \sim 0.3 \text{ g/cm} \Rightarrow V_{imp} 3-4 \times 10^7 \text{ cm/s}$ for $E_{driver} = 1-2 \text{ MJ}$

A meghajtás rakétaelve

Megmaradási tételek, feltételezve, hogy a kifelé áramlás sebessége a koronában a hangsebesség, az $m(t)$ tömeg (g/cm^2) gyorsul $v(t)$ sebességre, azaz az $m(t)$ a fűtőanyag tömege:

$$m(t) \frac{dv(t)}{dt} = P_a, \quad (\text{feltételezve, hogy } dm/dt \text{ konstans})$$

$$m(t) = m_0 - \int_0^t \left(\frac{dm}{dt}\right) dt = m_0 - \dot{m}t$$

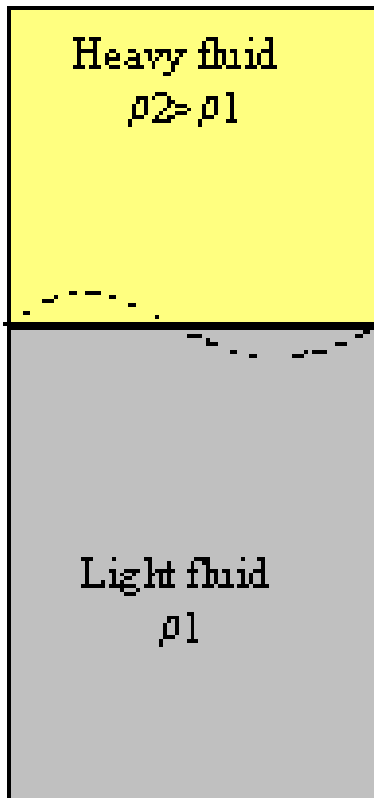
$$\text{AZ } (m_0 - \dot{m}t) \frac{dv}{dt} = P_a$$

egyenletet integrálva kapjuk a rakéta-egyenletet:

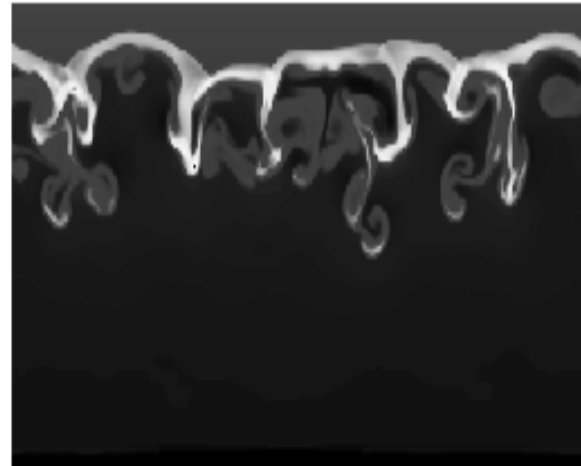
$$v(t) = \frac{P_a}{\dot{m}} \ln \left(\frac{m_0}{m(t)} \right)$$

A Rayleigh-Taylor instabilitás

Ha nehezebb folyadékot helyezünk könnyebb folyadékra, a helycsere nem simán megy.
Ha lézerrel vagy sugárzással gyorsítunk, ugyanez lesz.

2.5in

A NIF lézer (192 nyaláb 1.9 MJ) helye

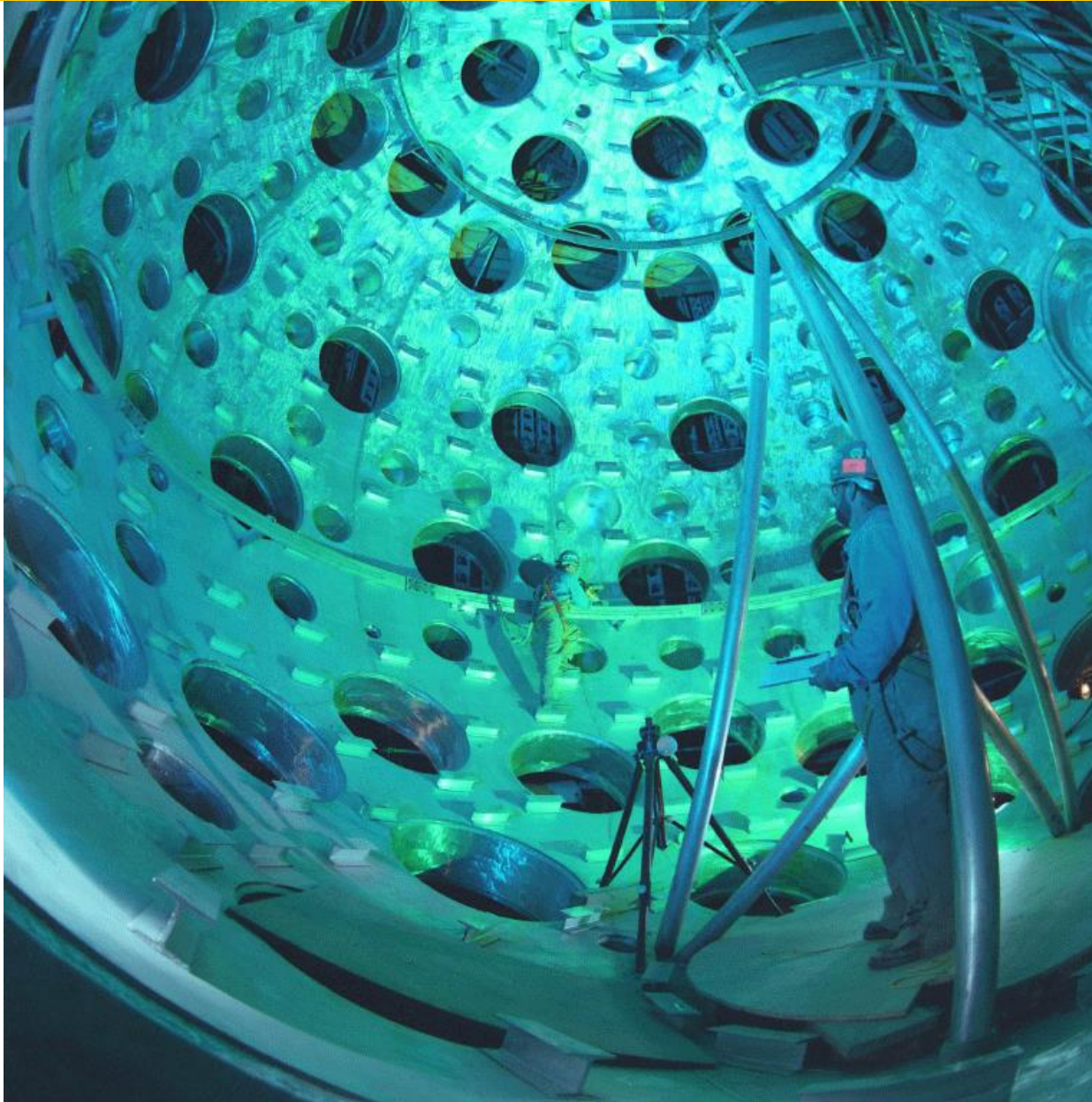
Paraméterek: 1.8MJ, 500TW, 20ns Nd-üveg lézer 3. harmonikusa a $0.35\mu\text{m}$ hullámhosszon.

Nd-üveg lézer

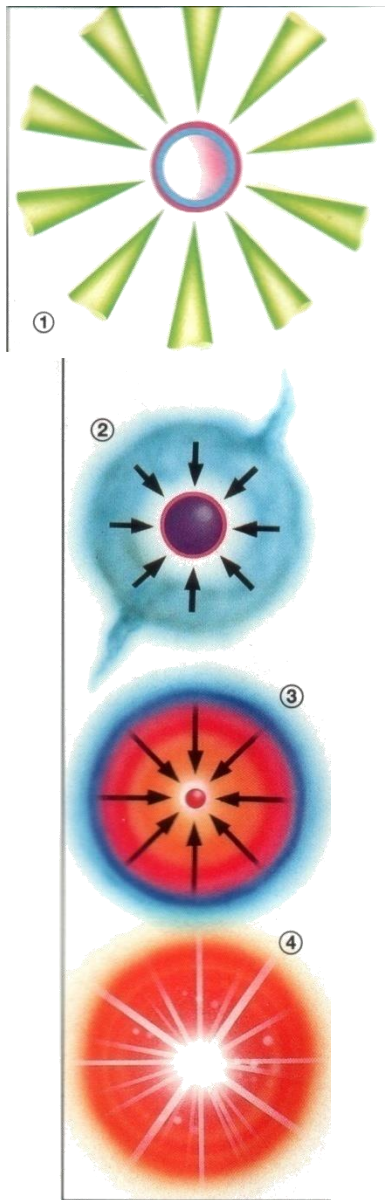

NIF kamra

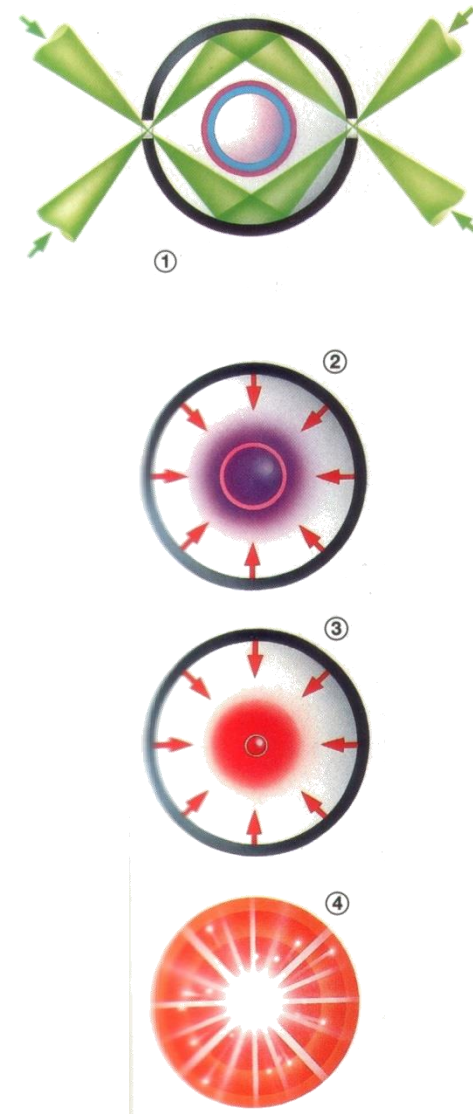

Fúziós elrendezések

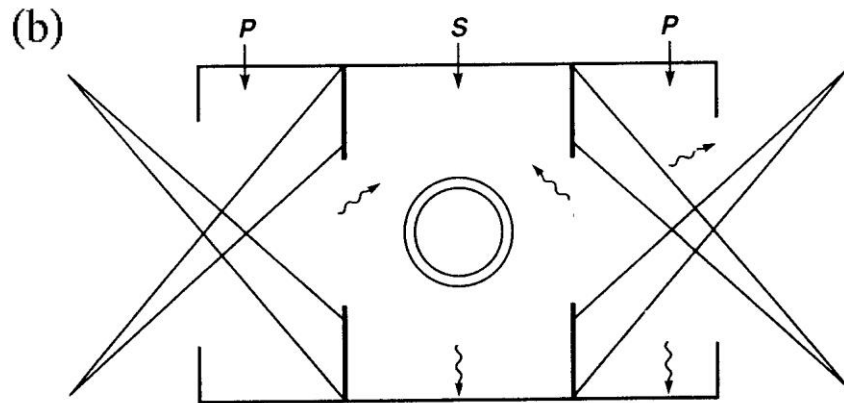
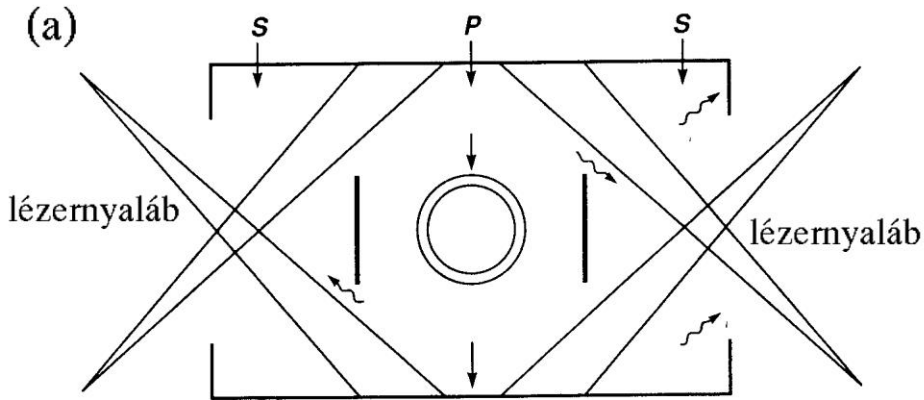
Direkt
összenyomás
lézerrel

Indirekt
összenyomás
röntgennel

Elrendezések indirekt összenyomáshoz

LLNL, LMJ

Az indirekt összenyomás inkoherens röntgensugárzással történik, ezért a parametrikus instabilitásokat kiküszöböli.

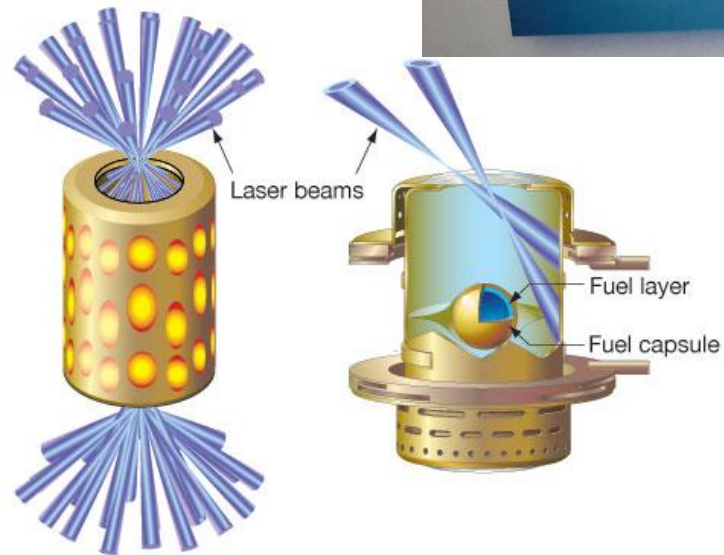
a röntgensugárzás az üregben elhelyezett kapszulát szimmetrikusan világítja meg.

Lézerfúzió=Nyalábfúzió

De: forró folt szükséges

RT nem teljesen kiküszöbölt,
üregfal-effektusok

NIF Hohltraum

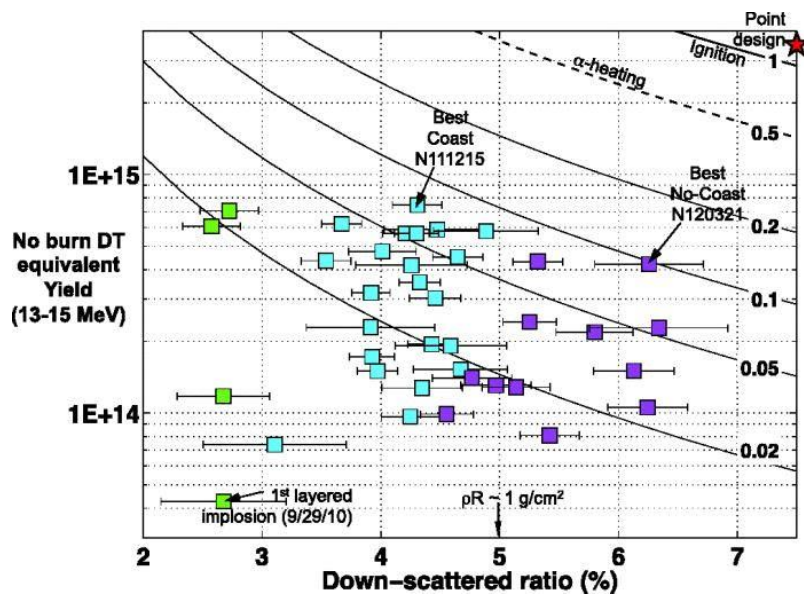
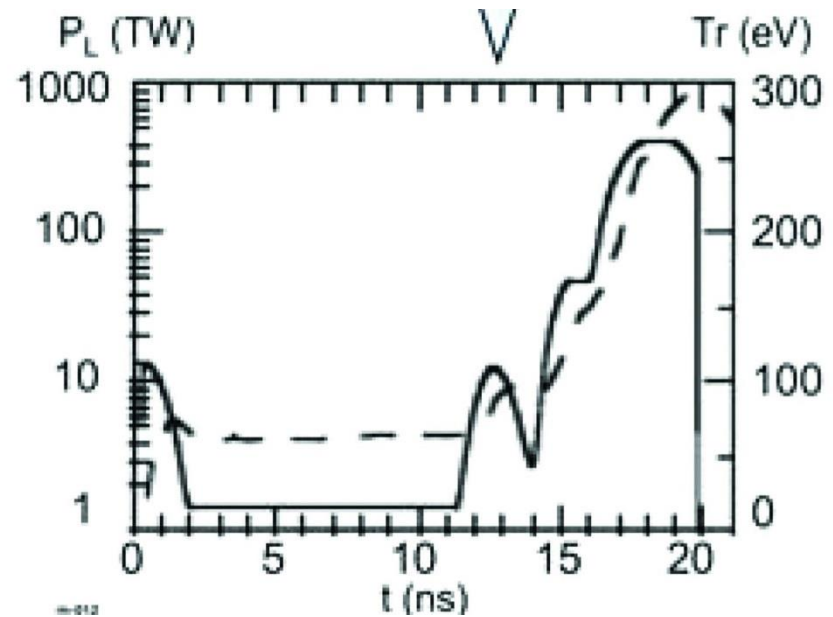
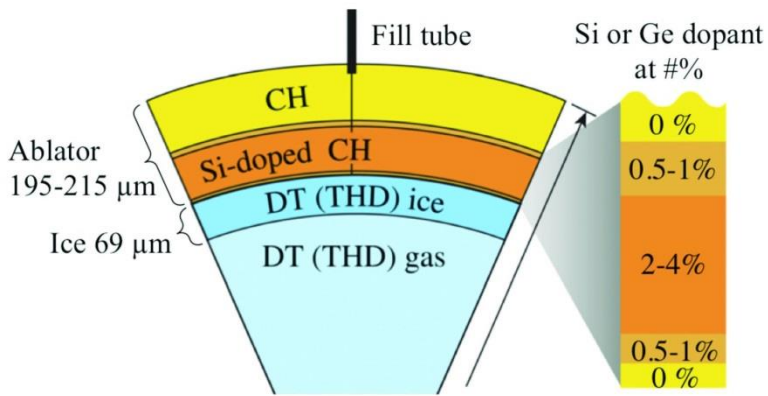

A falról és a pelletről lepárolgó anyag kitöltené az üreget, ezért megtöltik kis nyomású He gázzal. Belépő nyíláson fólia-ablak.

Várakozás: 2011-ben: >30-szoros hozam.

2010-2012: Sikertelen kísérletek

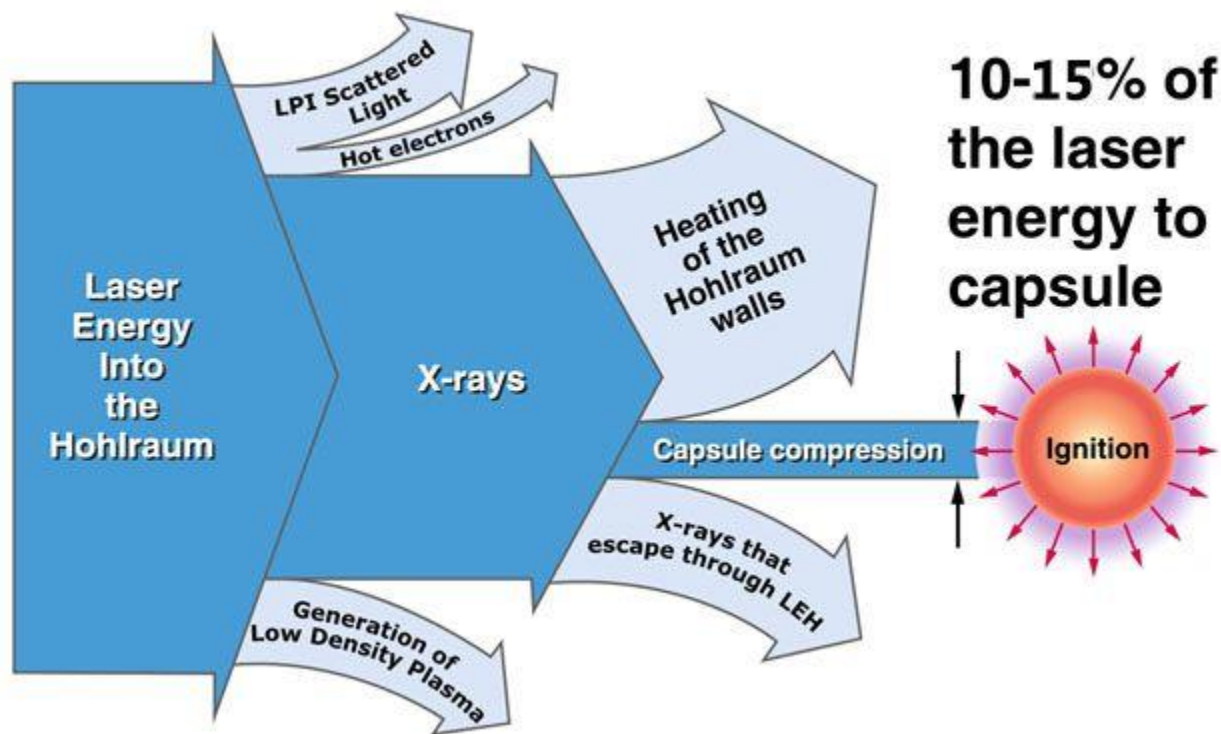
Nem gyújtott be: Az impulzus 4. csúcsa által keltett 4. lökéshullám kicsit lassabb volt a szimulációkbelinél.

Viszont a begyújtáshoz szükséges energia:

$E \sim v^{-6}$, ezért az energia nem volt elég.

A lassulás oka: Rayleigh-Taylor instabilitás

Egy objektív nehézség: Az indirekt összenyomás alacsony hatásfoka

Áttörés 2021-ben: 2021.08.08

Initial results from the HYBRID-E DT experiment
N210808 with > 1.3 MJ yield

IFSA 2021

A. Kritcher for the HYBRID-E and larger ICF team

September, 2021

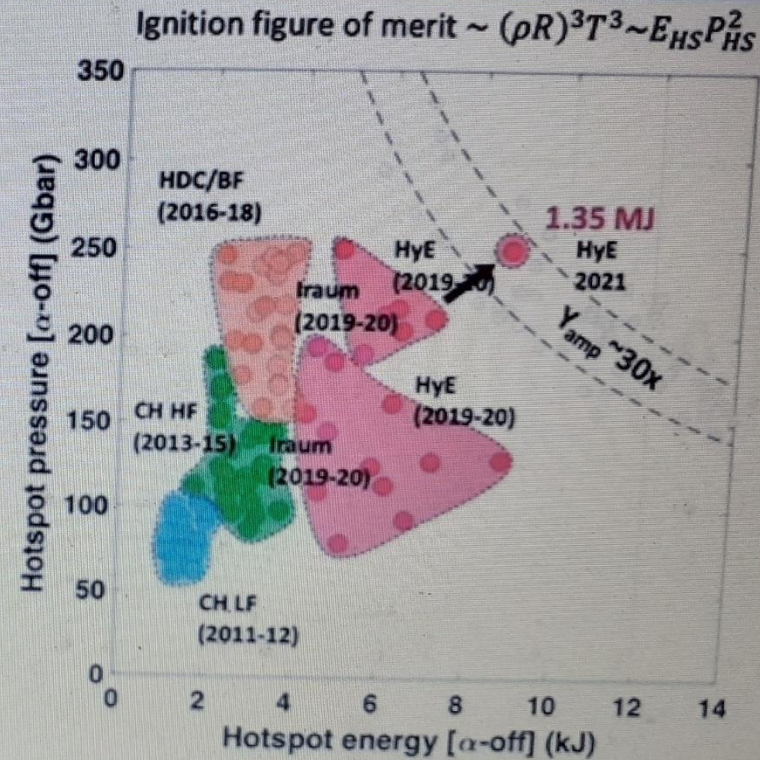
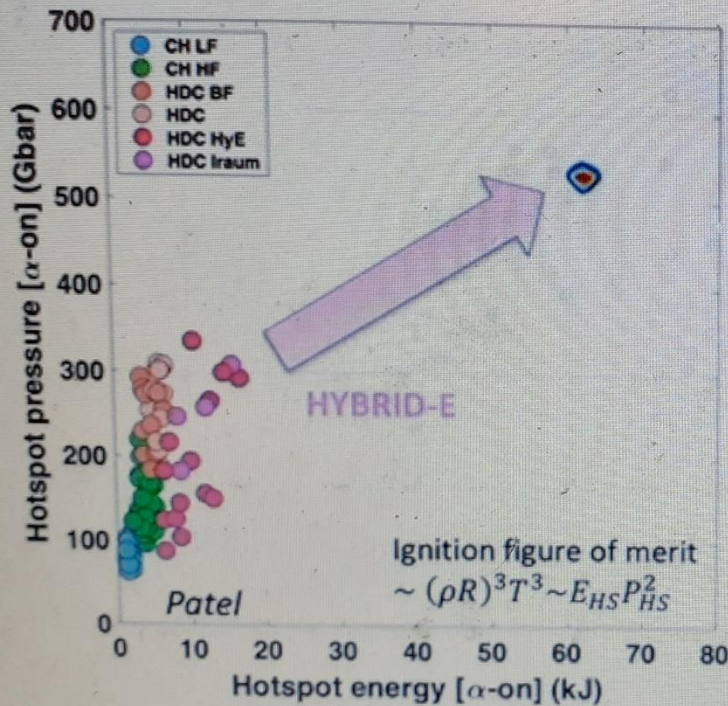
LLNL-PRES-826367

This work was performed under the auspices of the U.S. Department of Energy by Lawrence Livermore National Laboratory under contract DE-AC52-07NA27344. Lawrence Livermore National Security, LLC

 Lawrence Livermore
National Laboratory

A begyűjtás körül az α -fűtés nagy változást okoz

At the threshold of ignition, small changes in “no-alpha” space can lead to large changes in real “alpha-on” space

Much higher pressure and energy with small changes to input conditions indicates new regime